

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

*Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

Bizim yazar

(əvvəli ötən sayımızda)

Avropa Katolikləri də Bizanslıları "Rafizi" (Kafir), hiyləgər və Xristianlığa xəyanət etmiş sayırdılar. Bu iki məzhəb (Katolik və ortodoks) arasındakı düşmənçilik nəhayət Xristianlığı kiyə bölmüş, dördüncü Səlib yürüşündə katoliklər İstanbulu 1204-cü ildə yağmalamış və yandırmışdılar. İstanbulda katoliklərin törətdiyi bu vəhşiliyin izləri bu gün də qalmaqdadır.

Fateh tarixi Türk, İslam və Bizans hakimiyyət ənənələrini çulğalaşdıraraq, klassik Türk hökmdarı tipi yaratmış, balkanlardakı bütün hökumət və xanədanları ortadan qaldıraraq, yarmadanı bütünlüklə öz hakimiyyəti altında birləşdirmiş, Boğazlarda (Bosfor və Dardanel boğazları) hakimiyyəti əlinə alaraq Qara dənizi bir Türk dənizi halına gətirmiş, iki qitədə (Asiya və Avropa) bulunan Balkanları və Anadolunu birləşdirərək 400 illik bir imperatorluğun əsasını qoymuşdur.

Sultan Mehmet Fateh öz milli və İslami məfkurəsi, yüksək zəkası və enerjisi, millət, din, vətən və dövlət uğrunda sonsuz fədakarlıqları, ədaləti, tolerantlığı, uğurlu siyasəti, böyük din və dövlət adamlarını ətrafında toplaması sayəsində elə sağlam bir dövlət sistemi yaratmışdı ki, sonradan həm normal, həm də zəif sultanlar zamanında belə bu dövlət əsrlərcə öz varlığını qoruyub saxlaya bilmişdi. Əslində Anadoludakı bütün Oğuz-Türkmən boylarını vahid bir millət şəklinə salan və Osmanlı dövlətini İmperatorluğa çevirən ilk Sultan da məhz dahi Mehmet Fatehdir.

disi olan Həkim Yaqub Paşa İslamiyyəti qəbul edərək, Osmanlı sarayında vəzirlik rütbəsinə qədər yüksəlmişdir". (Bax: Mustafa Uslu, "Fatihin ölümü üzərinə", Türk dünyası tarix dergisi, İstanbul 1988, XVII nömrə, səh 19)

nə götürərək, Batlamyus coğrafiyasına görə, dünya xəritəsini çəkirmiş, Baltamyusun əsərini 1465-ci ildə ərəbcəyə tərcümə etdirmiş, dinlə fəlsəfə arasında Qəzzali ilə İbn Rüşd tərəfindən başladılan münaqişəyə son qoymaq məqsədi ilə hikmətlə bağlı əsər yazan Türk Xocazadənin başçılığı ilə bir heyət təşkil etmiş və üçüncü bir "Təhəfüt" əsəri yazdırmışdı.

Fateh dövrün İtalyan rəssamı Bellini sarayına dəvət edərək, gözəl tablolar çəkirmiş, çeşmələri, su anbarlarını bərpa etdirmiş, mədrəsələr, məscidlər, xəstəxanalar, imarətlər, sa-

yenidən güldürmüşdü.

Fateh 30 illik hakimiyyəti dövründə dövlətin sərhədlərini 2,5 milyon kilometrə çatdırmış, Anadoludan İtaliyaya qədər olan bölgələri Türk hakimiyyəti altına almış, Türk quru ordusu kimi, Türk donanmasını da bir neçə dəfə böyüdüərək, dünyanın ən güclü donanmalarından biri durumuna gətirmişdi. Fateh İstanbulda Universitet yaratmış, paytaxtını bir elm mərkəzinə çevirməyə müvəffəq olmuş, böyük mədrəsədə şəriət və psixologiya elmlərinin oxudulmasını, caminin nəzdindəki Darüş-Şəfada təbiblər, cərrahlar, göz həkimlə-

hakim, soyuğa, istiyə, aclığa, susuzluğa dözümlü idi". (Bax: P. Vittek, Fəthi-Mübin, İstanbul Enstitüsü dergisi, II, 1956, səh 209)

İstanbulu fəth edib İmperatorluğun paytaxtına çevirdikdən, Krım Xanlığını öz vassalına çevirdikdən, Balkanları və Mora adasını fəth etdikdən sonra Şərqdə bütün İslam dünyasına və Xilafətə sahib olmaq, Qərbdə Papalığı və Romanı da alıb, dünya birliyi və nizamı qurmaq istəyən Sultan Mehmet Fateh İtaliya səfərinə çıxarkən 6 may 1481-ci ildə zəhərlənərək ölmüşdür. Ruhu şad olsun!

İstanbulun fəthindən sonra Cahan hakimiyyəti sevdalısı, Qara dəniz, Mərmərə və Aralıq kimi üç dənizi iç dəniz halına gətirən Sultan Mehmet Fatehin ölüm xəbəri bütün Türk-İslam və ortodoks xristian dünyasını kədərləndirib, Qərbi Avropa katolik dünyasını isə sevincə qərq etmiş, hətta Roma Papasının göstərişi ilə Katolik kiləsələrində şükran

Dahi Türk Xaqanı Sultan II Mehmet

İstanbul Fatehi

Yaqub Paşadan sonra da Osmanlı sarayında bir çox Yəhudi dövlət işlərində çalışmışdır.

Sultan Mehmet Fateh dövründə "Ankara savaşı"nın yaraları sarılmış, artıq Osmanlı dövləti tam mənası ilə yeni yüksəliş dövrünə qədəm qoymuşdur. Fateh öz mərkəziyyətçi hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün bir sıra radikal addımlar atmışdı. Belə ki, o, "Yeniçəri" (Yeni ordu) orudusunu iki dəfə artırmış, uc Bəyliklərinin kontrolunu öz əlinə almış, bir çox dövlət tərəfindən təsdiqlənmiş vəqf torpaqlarını dövlət mülkü elan etmiş, yeni pul buraxdırmış, yeni vergi sistemi tətbiq etmiş, yeni gömrük qaydaları müəyyənləşdirmiş, dünyanın bir çox ölkələri ilə ticarət əlaqələri yaratmış, yeni "Qanunname" tərtib etmişdi. Fateh öz "Qanunname"sində bir çox məsələlərlə yanaşı: "Övladlarımdan hər kimsəyə səltənət müyəssər olarsa, onun öz qardaşlarını Nizami-ələm üçün qətl etməsi münasibdir. Əksər üləma və qazilər bunu bəyənmişdir." maddəsini də əlavə etməklə dövlətin qüdsiyyətini düşünmüş və dövlətçiliyə aid bir zərurəti qanuniləşdirmişdir.

Türk, İslam, Yunan, İtalyan, Yəhudi və s. böyük elm, din, mədəniyyət və sənət adamlarını ətrafına toplayan Fateh Türk-İslam mədəniyyətinə yeni bir ça-

İstanbulu fəth edib İmperatorluğun paytaxtına çevirdikdən, Krım Xanlığını öz vassalına çevirdikdən, Balkanları və Mora adasını fəth etdikdən sonra Şərqdə bütün İslam dünyasına və Xilafətə sahib olmaq, Qərbdə Papalığı və Romanı da alıb, dünya birliyi və nizamı qurmaq istəyən Sultan Mehmet Fateh İtaliya səfərinə çıxarkən 6 may 1481-ci ildə zəhərlənərək ölmüşdür. Ruhu şad olsun! İstanbulun fəthindən sonra Cahan hakimiyyəti sevdalısı, Qara dəniz, Mərmərə və Aralıq kimi üç dənizi iç dəniz halına gətirən Sultan Mehmet Fatehin ölüm xəbəri bütün Türk-İslam və ortodoks xristian dünyasını kədərləndirib, Qərbi Avropa katolik dünyasını isə sevincə qərq etmiş, hətta Roma Papasının göstərişi ilə Katolik kiləsələrində şükran duaları oxunmuşdur...

Yəhudilərin Türk Sultan sarayı ilə əlaqələri də Fateh dövründən başlayır. Təbəbətə məharəti və geniş bilgisi ilə Fateh Sultan Mehmetin etimadını qazanan, "Əslən bir İtalyan Yəhu-

lar gətirmiş, İstanbulu dövrün ən böyük elm mərkəzlərindən birinə çevirmiş, Şərq-Qərb mədəniyyətini çulğalaşdırmağa nail olmuşdur. Fateh Trabzonlu alim Georgi Amirukusu xidməti-

raylar inşa etdirmiş, Ayasofyanı yenidən bərpa etdirərək məscidə çevirmiş, Anadolu və digər yerlərdən gətirdiyi insanlarla şəhərin əhalisini çoxaltmış, sö-nən şəhərin - İstanbulun üzünü

ri, əcazəçilər, və s. yetişdirilməsini şərt qoymuşdu. O dövrdə xəstəxanalarda hətta sinir və ruhi xəstəlikləri musiqi ilə tədavi etməyi şərt kimi irəli sürmüşdü.

Sultan Mehmet Fatehin sarayında bulunan dövrün İtalyan tarixçisi Lanqustonun yazdığına görə: "Fateh hər bənəti başda olmaqla dövrün elm, fəlsəfə, tarix, ədəbiyyat, və riyaziyyatını da gözəl bilirdi. Fateh uzun boylu, gözəl üzvlü və alicənab idi. Türkçə, rumca və slavyanca danışırdı. Hər şeyi öyrənmək istəyən zəkali bir araşdırıcı, nəfsinə

duaları oxunmuşdur.

Siyasi tarixçilər göstərirlər ki, əgər Fateh on il artıq yaşamış olsaydı, dünya tarixi tamamilə başqa şəkllə düşmüş olardı. (Mustafa Uslu, Fatihin ölümü üzərinə, Bax: Türk dünyası tarix dergisi, 1988, XVII nömrə, səh 15)

Dahi Türk Xaqanı Sultan Mehmet Fatehin Cahan hakimiyyəti ideyasını xələfləri Sultan Səlim Yavuz Şərqdə, Sultan Süleyman Qanuni isə Qərbdə həyata keçirməyə müvəffəq olmuşlar.

Ruhları şad olsun!

Oxu, oxut, abunə ol!